

עקרונות הפעלת טרור בידי מדינות

המושגים 'טרור נתמך מדינה' או 'מדינה תומכת טרור' הפכו לחלק בלתי נפרד מעולם הטרור הבינלאומי המודרני לפני יותר מחמישה עשורים. תמיכתן של מדינות בטרור, בין בהפעלה ישירה ובין באמצעות שלוחים, היא שנתנה לארגוני הטרור עוצמה ויכולת פעולה שבלעדיה היו מתקשים לשרוד ולתפקד בעוצמה ובהיקפים שהם מפגינים, ולהגיע למעמד שלהם כיום במערכת היחסים הבינלאומיים. בעשורים הקודמים היו מספר מדינות שנקטו מדיניות אגרסיבית של תמיכת פעילה בארגוני טרור, אשר שירתו את האינטרסים שלהן כשלוחים שלהן, ובהן בלטו לוב, סוריה, עיראק ולפרקים גם מדינות כמו אלג'יריה, סודאן, רפובליקת דרום תימן לשעבר וקובה. כיום נותרה איראן המדינה היחידה והבולטת ביותר שתומכת באינטנסיביות בארגוני טרור רבים ממגוון זרמים אידיאולוגיים, לא רק שיעיים, מפעילה אותם למטרותיה ופועלת ברחבי העולם תוך הפעלת מנגנוני המדינה למימוש ייעוד זה, ואף מפעילה רשתות טרור להוצאה לפועל של פיגועים בהשתתפות אזרחים איראנים, אזרחים בעלי אזרחות כפולה וזרים. פרק זה נועד להניח תשתית תאורטית, שלאורה יתקיים בהמשך הדיון באופן השימוש של איראן באסטרטגיית הפעלת טרור לקידום האינטרסים שלה.

הגדרת טרור וטרור נתמך מדינה

נוכח העובדה שמזכר זה מתמקד בהיבט ספציפי וממוקד של התופעה הרחבה – טרור – בחרנו להשתמש בהגדרה אנליטית כללית ורחבה ככל האפשר לטרור, אשר רוב מאפייניה אינם שנויים במחלוקת. לשם כך אימצנו את ההגדרה למונח טרור של ברוס הופמן, מומחה בעל שם עולמי מאוניברסיטת ג'ורג'טאון לנושא הטרור, באמצעות חמישה מאפיינים עיקריים: מטרותיו ומניעיו של הטרור הם פוליטיים מובהקים; הוא כולל שימוש באלימות או איום בשימוש באלימות; הוא נועד להיות בעל השפעות פסיכולוגיות תודעתיות מרחיקות לכת, מעבר לקורבנות המידיים; הוא מבוצע על ידי ארגונים בעלי שרשרת פיקוד ניתנת לזיהוי, או על ידי רשתות, תאים או יחידים שהושפעו, הונעו, קיבלו השראה או דוגמה מהמטרות האידיאולוגיות של ארגון טרור קיים או מנהיגיו; מבוצע על ידי ארגונים תת-מדינתיים או ישויות שאינן מדינות (Hoffman, 2017). עם זאת, בהמשך להגדרתו של הופמן ובהתאם לנושא של מזכר זה, ברור כי טרור מתבצע גם על ידי מדינות, בין במישרין באמצעות סוכניה ובין באמצעות תמיכה בארגונים שיוציאו אותו לפועל, כפי שמפורט בהמשך. על כן,

הרכיבים החשובים בעינינו לצורך הגדרת טרור הם העובדה שהוא נובע ממניעים פוליטיים, משתמש באלימות או מאיים בשימוש בה ומכוון להשיג השפעות פסיכולוגיות נרחבות מעבר לתוצאות הישירות של פעולותיו.

כמו הגדרת הטרור שיש לה מספר גרסאות ודקויות, גם בנושא הגדרת טרור נתמך מדינה (State Sponsored Terrorism) אין קונצנזוס רחב. פול וילקינסון מגדיר טרור נתמך מדינה כמעורבות ישירה או עקיפה של ממשלה, באמצעות קבוצות פורמליות או בלתי פורמליות, ביצירת אלימות פסיכולוגית ופיזית נגד יעדים פוליטיים או נגד מדינה אחרת, לשם השגת יעדים טקטיים ואסטרטגיים שברצונה להשיג (Wilkinson, 1977). כפי שניתן לראות זוהי הגדרה רחבה יחסית, הכוללת בתוכה את המאפיינים הכלליים של טרור כפי שהם מופיעים בהגדרתו לעיל, וכן מגוון צורות שבהן יכולה מדינה להיות מעורבת בפעילות טרור – בין באופן ישיר ובין באמצעות ארגונים שונים. ראוי לציין כי חוקרים רבים משתמשים במונח טרור מדינתי (State Terrorism) על מנת להתייחס להפעלת אלימות או לאיום באלימות שמדינה מיישמת כלפי אזרחיה, או לכל הפחות כלפי יחידים שמחובתה להגן עליהם (Blakeley, 2010). אף שברור כי יש ערך וחשיבות גם לחקר תופעות כאלה של שימוש באלימות על ידי המדינה, ואיראן ללא ספק משתמשת גם באיומים מסוג זה כלפי אזרחיה, למשל במסגרת דיכוי ההפגנות 'אישה, חיים, חירות', הרי סוג זה של טרור מצד מדינה נגד אזרחיה אינו נכלל בהגדרות הטרור או טרור נתמך מדינה, ולכן אינו עומד במוקד מזכר זה וגם לא נתייחס אליו בהרחבה ברקע התאורטי.

טרור יכול להוות כלי נוסף או חלופי לשימוש בכוח צבאי לשם השגת יעדים של מדינה. תרחיש זה מתממש לרוב כאשר המדינה תומכת בפעולות טרור נגד מדינה שעימה היא שרויה במצב לחומה. עם זאת, שימוש בטרור יכול להיעשות גם בין שתי מדינות שאינן מצויות באופן רשמי במצב של עוינות (שי, 2001).

המניעים של מדינות לשימוש בטרור ולתמיכה בטרור

מניעים שונים גורמים למדינות לפנות לשימוש בטרור כאמצעי לקידום המדיניות שלהן. הבנה של מניעים אלו חשובה, שכן היא יכולה לסייע לנו גם להבין מתי מדינה צפויה לפנות לשימוש בטרור לשם קידום המדיניות שלה, כמו גם לקבוע אילו פעולות יכולות להוביל להפסקת השימוש בטרור על ידי מדינות. לרוב אין סיבה אחת ספציפית המניעה מדינות להשתמש בטרור ולתמוך בטרור. עם זאת ניתן להצביע על שלושה סוגים עיקריים של

מניעים לשימוש בטרור: אידיאולוגיה, גורמי פנים ואסטרטגיה. במרבית המקרים ההחלטה לתמוך בטרור נובעת משילוב של מניעים אלו (Byman, 2005b).

עבור מדינות מסוימות אין ספק כי אידיאולוגיה, בעיקר כזו המתבססת על העבר כדי להחיות בשורה ישנה, או שואפת להפיץ בשורה חדשנית אם כי פונדמנטליסטית, דוגמת קומוניזם או אידיאולוגיה דתית, ממלאת תפקיד משמעותי בהחלטה לפעול באמצעות טרור, לפחות בתחילת הדרך. מדינות רבות שואפת לייצא את האידיאולוגיה ואת המערכת הפוליטית שלהן, והן משתמשות בטרור ובארגוני טרור ככלי שרת למימוש מטרה זו. ארגוני הטרור נתפסים במקרים כאלה כמעין חיל חלוץ שיוביל להקמת מדינה אסלאמית, מרקסיסטית או תפיסה מהפכנית אחרת (Byman, 2005b). דוגמאות לכך ניתן למצוא למשל באופן שבו שליט לוב, מועמר קדאפי, תמך בטרור והפעיל אותו לאחר עלייתו לשלטון, במטרה לעודד מהפכות בעולם הערבי ובאפריקה. דוגמה נוספת היא התמיכה הסינית בטרור בימיו של מאו דזה דונג (שליט סין בשנים 1949-1976), אשר שיתף פעולה עם ארגוני טרור שונים בעלי תפיסת עולם קומוניסטית ברחבי העולם, לעיתים כחלק מן התחרות של סין עם ברית המועצות (Byman, 2023).

מדינות אחרות תומכות בטרור כצורה של קידום מדיניות פוליטית פנימית. תפיסה זו נפוצה בעיקר בקרב משטרים השואפים להמחיש לאזרחיהם כי הם תומכים בארגונים המקדמים סוגיות שהן בעלות חשיבות עבורם, דבר המסייע להם להגביר את הפופולריות שלהם מבית. דוגמה לכך ניתן לראות למשל בתמיכתו של משטר חאפז אל-אסד (שליט סוריה בשנים 1970-2000) בעבר בארגונים פלסטיניים, דבר שאפשר לו להפגין את מחויבותו לסוגיה הפלסטינית ובכך לצבור תמיכה נוספת דווקא בקרב אזרחיו (Byman, 2023). לעיתים נדירות יותר משתמשים משטרים בארגוני טרור גם על מנת לפעול נגד מתנגדים מבית (Byman, 2005b). לעיתים התמיכה בטרור משמשת את המשטר לשם חיסול יריבים פוליטיים פנימיים או אויבים זרים (Byman, 2023). כך נהגו לוב וסוריה בעבר, ואיראן נוהגת כך מאז עלה רוחאללה ח'ומייני לשלטון.

עם זאת, אין ספק כי המניעים הבולטים ביותר הם מניעים אסטרטגיים. הטרור מאפשר למדינות לאלץ את יריבותיהן להשקיע משאבים וכוחות צבאיים בסיכולו, וגם מושך תשומת לב בינלאומית לדרישותיהן. מדינות רבות משתמשות בטרור ככלי זול להקרנת עוצמה, דבר המקנה להן השפעה הרחק מגבולותיהן. כך למשל, עבור מדינות עולם שלישי רבות מתן סיוע לארגוני טרור יכול להיות דרך יעילה וחולה לבטא את כוחן ולהשיג השפעה (David, 1991). במקרים רבים מדינות פונות לתמיכה בארגוני טרור כאשר עומדות לרשותן מעט

אופציות צבאיות קונוונציונליות, או כאשר הן סבורות כי טרור עשוי להיות אפקטיבי בהשגת יעדים שעימות צבאי ישיר לא בהכרח יוביל להשגתם, דוגמת ערעור היציבות הפוליטית במדינת היעד או פגיעה בקשריה הדיפלומטיים והכלכליים עם מדינות אחרות (שי, 2001; Byman, 2005b, 2023). לבסוף, תמיכה בטרור מאפשרת, לפחות באופן תאורטי, יכולת הכחשה. זו מאפשרת למדינות להעביר מסרים אלימים מבלי לשאת באחריות, וכפועל יוצא מכך גם מבלי לשלם מחיר (שוויצר, 1986), שהוא כבד מהתועלת. לפיכך ניתן לראות כי אפילו כאשר מדינות התחילו לתמוך בארגוני טרור מסיבות אידיאולוגיות, לעיתים קרובות שיקולים אסטרטגיים צברו חשיבות גוברת במהלך התמיכה.

אופני תמיכה בטרור והפעלת טרור על ידי מדינות

אסטרטגיית הפעלת טרור על ידי מדינות יכולה ללוש צורות שונות. ההבחנה הבסיסית ביותר היא בין טרור המתבצע כפעילות ישירה של המדינה, המפעילה את סוכניה או גורמים רשמיים שלה בפעולות המוגדרות כטרור, לבין הפעלת טרור עקיפה שבאה לידי ביטוי בתמיכה של המדינה בארגוני טרור. זאת ועוד, מדינות יכולות לתמוך בטרור בצורה פסיבית, למשל באמצעות העלמת עין מכך שארגוני טרור מתאמנים, מתארגנים ולעיתים אף מתכננים פעילות מתוך שטחן. תמיכה כזו נובעת ממניעים שונים מאלו המאפיינים תמיכה ישירה ואקטיבית בטרור. כך למשל, משטרים עשויים לבחור בהעלמת עין כזו משום שהציבור במדינתם תומך באג'נדה של ארגוני הטרור הרלוונטיים, או בשל היעדר איום ישיר על אותם משטרים. סיבה נוספת יכולה להיות עלויות נמוכות עבור המשטר שבוחר להעלים עין מפעילות ארגון הטרור (Byman, 2005a). אכן, מדינות שונות בוחרות באסטרטגיות שונות להפעלת טרור אך יש גם מדינות, איראן למשל, המשלבות בין מגוון צורות של הפעלת טרור.

טרור מדינתי המתבטא בפעילות ישירה של המדינה מתייחס לאירועים שבהם המדינה, באמצעות סוכניה, שירותי הביטחון שלה וכוחותיה הצבאיים, מבצעת מתקפות טרור על מנת לקדם את האינטרסים שלה. לעיתים מדינות מפעילות טרור באמצעות סוכניהן באופן ישיר, על מנת להתמודד עם מתנגדי משטר. גם איראן, כפי שעוד יורחב בהמשך מזכר זה, משתמשת לעיתים קרובות בגורמי משטר לביצוע פעולות טרור.

לתמיכה מדינתית בארגוני טרור יכולות להיות דרגות שונות. בקצה אחד של הקשת ניתן למצוא מקרים שבהם מדינה מקימה למעשה ארגון טרור שיוציא לפועל את מטרותיה. למשל, במסגרת פעולתה של לוב כמדינה תומכת טרור הקים קדאפי בעצמו ארגון טרור

פלסטיני בשם 'ארגון הנוער הבינלאומי הערבי' (ANYO), שפעל זמן קצר כביכול בשם העם הפלסטיני וביצע מספר פיגועי טרור רצחניים בראשית שנות ה-70, וארגון א-צאעקה הוקם על ידי הנשיא הסורי חאפז אל-אסד (מררי ואלעד, 1986).

בהמשך הקשת ניתן למצוא מדינות שתומכות בארגוני טרור קיימים בדרגות שונות של תמיכה וסיוע. ראוי לציין כי ניתן לדרג מדינות התומכות בארגוני טרור קיימים הן בהתייחס לסוג התמיכה או לרמת התמיכה שאותה מציעות המדינות והן בהתייחס להיקפה. מדינה יכולה לתמוך בארגוני טרור בהיקף מצומצם אך ברמות רבות, ולחלופין, לתמוך בארגון ברמה אחת בלבד אך בהיקף נרחב.

ברמה הבסיסית ביותר מדינות יכולות לספק תמיכה אידיאולוגית לארגוני טרור, למשל באמצעות אינדוקטרינציה פוליטית, דתית או אידיאולוגית על ידי סוכנים או מוסדות של המדינה עבור אנשי הארגון. זאת בין היתר משום ששיתוף הפעולה בין המדינה לארגון הטרור מתקיים על פי רוב על בסיס הזדהות כלשהי, דתית, אידיאולוגית או פוליטית, ולעיתים גם על בסיס אינטרסים משותפים (שי, 2001). הדבר נכון בייחוד במקרה של מדינות מהפכניות השואפות לייצא את האידיאולוגיה של המהפכה שלהן, דוגמת ברית המועצות לשעבר והאידיאולוגיה הקומוניסטית, או איראן והאידיאולוגיה הח'ומייניסטית. בהקשר זה ניתן להזכיר את החזית העממית לשחרור פלסטין, אשר זכתה לתמיכה נרחבת מצד ברית המועצות לשעבר (מררי ואלעד, 1986).

רמה גבוהה יותר של תמיכה יכולה לבוא לידי ביטוי למשל בסיוע כלכלי, כאשר המדינה התומכת בטרור מקצה משאבים לארגון טרור על מנת לאפשר את פעילותו (Ganor, 1997). כך למשל לוב תמכה בעבר כלכלית (כמו גם בדרכים נוספות) בשורה ארוכה של ארגונים, ובהם ארגונים אירופיים כמו IRA, FLNC, הבריגדות האדומות, אקסיון דירקט, סיעת הצבא האדום הגרמני והצבא האדום היפני, ארגוני טרור דרום-אמריקאיים וארגוני טרור פלסטיניים (שוויצר, 2004; Byman, 2005b).

נדבך נוסף וגבוה אף יותר של תמיכה מתממש כאשר מדינה מעניקה לארגון טרור לא רק סיוע כלכלי אלא גם סיוע צבאי של ממש. סיוע כזה עשוי לכלול אמצעי לחימה, אימונים צבאיים והכשרות פיקודיות וטקטיות. סיוע כזה יכול לכלול גם הכשרה בידע טכנולוגי מתקדם (שוויצר, 1986). לסיוע כזה עשויה להיות משמעות ניכרת, שכן פעמים רבות המגויסים לארגוני טרור הם אנשים חסרי הכשרה בלחימה וחסרי מיומנויות הנדרשות לשם ביצוע פעולות טרור. איראן למשל העניקה הכשרה לפעילי חזבאללה, ואף השתמשה בפעילי חזבאללה על מנת לאמן ולהכשיר פעילי טרור פלסטינים ומארגונים קיצוניים אחרים

(Byman, 2005b). דוגמה נוספת לכך היא לוב, שאימנה בתחומה מחבלים פלסטינים לקראת יציאה לפיגועים, דוגמת החזית לשחרור פלסטין בפיגוע בניצנים ב-1990. רמה גבוהה אף יותר של תמיכה יכולה לבוא לידי ביטוי בתמיכה מבצעית. תמיכה כזו משמעה סיוע ישיר של המדינה בביצוע פעולות ספציפיות. כך למשל מדינות יכולות לספק לפעילי ארגוני טרור מסמכים מזויפים שיאפשרו להם להתנייד בין מדינות, אמצעי לחימה מיוחדים לביצוע פעולה נקודתית וכמובן מקום מקלט לאחר ביצוע הפעולה. כך למשל עיראק סיפקה בעבר אמצעי לחימה כמו גם מקום מקלט לשורת ארגונים אנטי-איראניים ואנטי-טורקיים. קיימים גם דיווחים שלפיהם סוריה סייעה לחזבאללה במתן מידע מודיעיני בהתקפותיו על הכוחות האמריקאיים בביירות ב-1983 (Byman, 2005b). דוגמה נוספת לרמת סיוע זו ניתן למצוא במעורבות הישירה של המודיעין הלובי בהתקפות ספציפיות שביצע ארגון 'פתח - המועצה המהפכנית' של אבו נדאל (מקים הארגון) בחו"ל ובסיוע להתקפות אלו, שעמן ניתן למנות בין היתר את חטיפת מטוס Egypt Air ב-1985, תקיפת דלפקי אל על ברומא ובווינה באותה השנה וחטיפת המטוסים של חברת פאן אמריקן לקראצ' ב-1986 (מררי ואלעד, 1986).

הקטגוריה הבאה של מעורבות מדינות בטרור נוגעת לייזום ולהכוונת פעולות טרור. בקטגוריה זו נכללים מקרים שבהם מדינה תומכת טרור אינה מגבילה את עצמה לתמיכה בארגון טרור אלא היא יוזמת בעצמה את המתקפות, מציבה את מטרותיהן ומכווניה אותן. לעיתים מדינות תומכות טרור מפעילות ארגוני טרור בפיגועים ספציפיים, אשר משרתים אינטרסים של המדינה התומכת. במקרה כזה ארגון הטרור משמש שליח של המדינה ואמצעי למימוש מטרותיה (שוויצר, 1986). דוגמה לפעולה מסוג זה היא הפיגוע שבוצע ב-1986 במועדון לה בל בברלין, בשליחות לוב.

לצד דרכי תמיכה אלו יש לציין כי מדינות גם יכולות להעניק לארגוני טרור תמיכה דיפלומטית. תמיכה כזו משמעה שימוש בהשפעה וביקרה של המדינה כדי לתמוך ולקדם באופן רשמי ארגון טרור, או את המטרה שבשמה הוא נלחם. תמיכה כזו יכולה לסייע לארגון ולמטרתו לקבל לגיטימציה בינלאומית, ובאמצעותה לגייס אנשים ומשאבים. דוגמה לתמיכה כזו ניתן לראות בהתגייסות של מדינות ערביות שונות לטובת ארגוני הטרור הפלסטיניים (Byman, 2005b).

חשוב לציין כי כאשר מדינה תומכת בארגון טרור, מערכת היחסים ביניהם היא דינמית ויש לה מגוון רחב של השלכות. מחד גיסא, תמיכה מדינית משדרגת את היכולות של ארגוני טרור. מאידך גיסא, תמיכה כזו יכולה להוביל גם לריסון של ארגון הטרור בהתאם

לאינטרסים של המדינה התומכת בו. זאת ועוד, המדינה תומכת הטרור שואפת לעיתים לשלוט בארגון הטרור, דבר שעשוי להוביל אותה לתמוך בארגונים מתחרים (Byman, 2005b). כך למשל סוריה תמכה משנת 1983 במורדי פתח בהנהגת אבו מוסא, על רקע ביקורתה על התנהלותו של יאסר ערפאת (מנהיג אש"ף דאז).

מנגד, ארגוני טרור הנתמכים על ידי מדינות אינם כחומר ביד היוצר התומך בהם, ולעיתים מזומנות יש להם גם אינטרסים משלהם (Byman, 2005b). כך למשל, אף שחזבאללה נתפס תכופות ככלי בידי המשטר האיראני, גם גורמים אחרים משפיעים על מדיניותו של הארגון ועל אופן פעולתו, ולא ניתן להתייחס אליו כאל כלי איראני בלבד (שוויצר ועמיתותיו, 2023). המחתרת הבסקית ETA וה-IRA האירי אומנם זכו לתמיכתה של לוב, אך הן קידמו מדיניות עצמאית נגד ספרד ובריטניה, בהתאמה.

שינויים באסטרטגיית הפעלת טרור על ידי מדינות

ראוי לציין כי שינויים טכנולוגיים ושינויים בצרכים של ארגוני טרור הובילו לכך שאסטרטגיית הפעלת טרור על ידי מדינות כיום שונה מבעבר, ויש שיטענו כי במקרים מסוימים היא אף קלה יותר ליישום. כפי שצוין, אחד המניעים לבחירה בטרור כאסטרטגיית פעולה הוא מרחב ההכחשה שהוא מאפשר. למרחב הקיברנטי יש כיום פוטנציאל נוסף להסתרת מעורבות מדינתית, ועל כן מדינות רבות בוחרות להשתמש במתקפות סייבר כחלק מאסטרטגיית הפעלת הטרור שלהן, וביניהן ניתן למנות את סין, ישראל, קוריאה הצפונית, רוסיה וארצות הברית (Byman, 2022). אף שגם איראן מעורבת לעיתים במתקפות סייבר, הרי כפי שהגדרנו במבוא, מזכר זה מתמקד בצורות ה"קלאסיות" של הפעלת טרור על ידי איראן, ועל כן לא נרחיב בסוגיה זו.

דוגמה נוספת לשינוי שחל באסטרטגיית הפעלת הטרור נגזרת כאמור מהשינויים בצרכים של ארגוני הטרור. כיום קל לארגוני טרור להשיג חומרי נפץ ואמצעי לחימה יותר מבעבר, ועל כן הערך של תמיכה מדינתית בהשגת כלי נשק בלתי מתוחכמים נמוך יותר מבעבר, אף כי לתמיכה מדינתית יש עדיין משמעות ניכרת בכל הנוגע להשגת מערכות מתקדמות, כגון טילים בליסטיים (Byman, 2022). בהקשר זה ניתן לציין למשל את הסיוע הנרחב של איראן לחזבאללה במימון ובהעברת אמצעי לחימה מתקדמים ביותר ובהיקפים גדולים, שנמצאים רק ברשות מדינות מתקדמות. כך חזבאללה הצטייד בכמות רבה של טילים מדויקים וכטב"מים מתקדמים באיכות גבוהה ביותר, שהפכו את ארגון הטרור לצבא "טרורילה" (טרור ולוחמת גרילה) מתקדם ביותר (שוויצר, 2009). ברור כי ללא תמיכת איראן,

חזבאללה וחמאס ואפילו ארגון הג'האד האסלאמי היו נשארים ארגוני טרור רצחניים ויעילים, אבל לא היו משתדרגים לרמת הכשירות הצבאית-מלחמתית-טרוריסטית שהם מפגינים, ולא היה עומד לרשותם ציוד משוכלל בהיקפים וברמה הטכנולוגית המאפיינים אותם כיום. שיפורים טכנולוגיים גם מקילים על ארגוני הטרור בגיוס פעילים ותומכים, נוכח תפוצתן הרחבה של הרשתות החברתיות והגלובליזציה של התקשורת ככלל. ניתן לראות זאת למשל בגיוס של לוחמים זרים לדאע"ש על מנת להילחם ברחבי סוריה, או בנהירה של לוחמים זרים לאוקראינה להילחם בפלישה הרוסית (אף כי היו גם לוחמים זרים שהצטרפו לכוחות הלוחמים לצד רוסיה). כיוון שכך, גם במקרה זה ארגוני הטרור זקוקים פחות לסיוען של מדינות בגיוס פעילים ותומכים (Byman, 2022).